

تأمین مالی اسلامی

ترجمه: روح‌الله استیری

و در سود و زیان این سرمایه‌گذارها، با بانک شریک می‌شوند. در چنین وضعیتی، هم کیفیت و هم بهره‌وری سرمایه‌گذاری افزایش می‌یابد و هم هدف توزیع برابر و عادلانه ثروت تحقق می‌یابد. ابزارهای مالی اسلامی گونه‌ای از قراردادهایی هستند که بین تأمین‌کنندگان مالی و سرمایه‌گذاران برای نیل به اهدافی نظیر مدیریت ریسک منعقد می‌شوند.

تأمین مالی اسلامی با سرعت چشمگیری در حال رشد و نمو است. از زمان پیدایش این صنعت در سه دهه قبل، تعداد مؤسسات مالی اسلامی در سرتاسر جهان، از یک موسسه در سال ۱۹۷۵ به بیش از ۳۰۰ موسسه در حال حاضر افزایش یافته است، به گونه‌ای که هم اکنون در بیش از ۷۵ کشور اسلامی و غیراسلامی، شاهد فعالیت جدی بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی هستیم. بسیاری

از این مؤسسات مالی در دو منطقه خاورمیانه و آسیای جنوب شرقی متمرکز شده‌اند. در این دو منطقه، بحرین و مالزی به عنوان کانون‌های مالی اسلامی، مشغول فعالیت هستند. علاوه بر این دو منطقه، در اروپا و آمریکا نیز فعالیت‌های فزاینده‌ای در حوزه مالیه اسلامی در حال شکل‌گیری است. از جمله فعالیت‌های حوزه مالیه اسلامی در سال‌های اخیر می‌توان به رشد بازار بین‌المللی اوراق قرضه اسلامی (صکوک)، صندوق‌های سرمایه‌گذاری اسلامی، صندوق‌های سرمایه‌گذاری اسلامی مستغلات، بیمه اسلامی (تکافل) و بانکداری اسلامی اشاره نمود که به دنبال آن مباحثی همانند مدیریت ریسک اسلامی، پوشش ریسک اسلامی، مهندسی مالی با رویکرد اسلامی و تبدیل به اوراق بهادارسازی اسلامی و.... مطرح گردیده است.

ضرورت رویکرد به تأمین مالی اسلامی

مبحث تأمین مالی اسلامی چندی است که در فضای بین‌المللی اهمیت بسیار بالایی یافته است و علاوه بر آنکه نهادها و ابزارهای مالی اسلامی متنوعی در کشورهای اسلامی (و غیراسلامی) ابداع

چکیده:

در مطلب حاضر پس از بیان ضرورت رویکرد به تأمین مالی اسلامی، به اصول و ویژگی‌های حاکم بر سیستم مالی اسلامی اشاره می‌کنیم. مبنای قانونگذاری، اصل تحریم ربا، مشارکت در سود و زیان، ممنوعیت فعالیت‌های نامشروع، رهایی از غرر (نااطمینانی مفراط) و اصل رعایت مصالح اجتماعی از جمله این اصول می‌باشند. همچنین به

طور مختصر به بررسی برخی از مؤسسات بین‌المللی قانونگذاری نظام مالی اسلامی شامل هیأت خدمات مالی اسلامی، بازار مالی اسلامی بین‌المللی، مرکز مدیریت نقدینگی، سازمان حسابداری و حسابرسی مؤسسات مالی اسلامی و آژانس رتبه‌بندی اسلامی بین‌المللی می‌پردازیم.*

مقدمه:

مطابق با اصول شریعت اسلامی، پرداخت و دریافت بهره مجاز شمرده نمی‌شود. اما این مساله بدان معنا نیست که در این شریعت سود و نفع اقتصادی در قبال مشارکت در سرمایه‌گذاری و فعالیت‌های اقتصادی وجود نداشته باشد. در این شریعت، از طرفین معامله خواسته می‌شود تا در سود و زیان مربوط به سرمایه‌گذاری، با هم شریک و سهیم باشند. سپرده‌گذاران در بانکهای اسلامی را می‌توان با سهامداران شرکت‌های سهامی که در سود و زیان ناشی از فعالیت‌های شرکت سهیم هستند، مقایسه کرد. بدلیل اینکه سپرده‌گذاران از طریق سپرده‌گذاری در سرمایه‌گذاری‌ها و فعالیت‌های مالی بانک، مشارکت می‌کنند

از جمله نظام مالی و اقتصادی - قرآن و سنت می‌باشند. البته عقل و اجماع نیز از دیگر منابعی هستند که جهت استخراج دستورات از متن قرآن و سنت مطرح هستند. از طرف دیگر، نظامهای متعارف از چنین منابعی در استخراج دستورات و مبانی کارکردی محروم هستند. این نظامها، دستورات و اصول خود را بر مبنای تنظیمات بشری استوار کرده‌اند و بسته به شرایط و نیازهای جامعه، مبانی کارکردی خود را تنظیم می‌کنند و چه بسا در مدتی، الگویی بر مبنای یکسری اصول طراحی شده باشد و در آینده مبانی آن اصول زیر سوال رود و کل مدل و یا تقریباً همه اجزاء آن به صورتی دیگر تنظیم شود. اما از آنجا که تنظیم مدلهای منطبق با شریعت بر مبنای اصول مشخص و مدون صادره از منبع وحی و سنت صورت می‌گیرد، تغییرات بنیادی هیچگاه صورت نخواهد گرفت و صرفاً ممکن است برخی از روبناها بنا به مصلحت روز جامعه و با سازوکار اجتهاد، تغییر یابند.

ب) تحریم ربا

«ربا» مفهوم و یا عملی است که در قرآن کریم به صراحت تحریم شده است. در اصطلاح فقها معمولاً ربا چنین تعریف شده است: «معاوضه مالی به مالی دیگر (که این دو اولاً همجنس باشند، ثانیاً با کیل و یا وزن اندازه‌گیری شوند) و یا قرض دادن به شرط زیاده». وقتی که پول بین دو نفر مبادله می‌شود، هیچ یک از طرفین نباید بدون ایجاد ارزش افزوده طلب منفعتی نماید. لذا مبادله پول به پول زمانی شرعی و قانونی است که بدون هیچ مبلغ اضافی صورت گیرد. در واقع در قانون اسلام درآمد زمانی معتبر است که حاصل کار، معامله ارت، هبه یا هدیه باشد. از طرف دیگر، در سیستم ربوی، کارکرد عملی پول اهمیتی ندارد و در چنین سیستمی چنانچه استفاده از پول در شرکت یا صنعت منجر به زیان گردد، بهره ثابت باید پرداخت شود و از نظر اسلام این غیر شرعی و غیرقانونی است.

پ) مشارکت در سود و زیان

بر خلاف موسسات مالی معمولی که اساساً در اعطای تسهیلات آنها یک قرض دهنده و یک قرض گیرنده وجود دارد، موسسه مالی اسلامی از یک طرف، شریک سپرده‌گذار و از سوی دیگر شریک صاحب کار اقتصادی به شمار می‌رود و با نظارت دقیقی که اعمال می‌شود، وجوه سپرده‌گذاران عمدتاً در سرمایه‌گذاری‌های مستقیم به کار گرفته می‌شود. تامین‌کنندگان سرمایه، سرمایه‌گذار

و به کارگرفته شده، در دانشگاههای معتبر بین‌المللی این مبحث نیز به عنوان دوره‌های تحصیلی تدریس و علاقمندان زیادی جلب نموده و لذا می‌توان ادعا کرد که تامین مالی اسلامی هم اکنون به عنوان یکی از جلوه‌های بارز و از رقیبان اصلی تامین مالی سنتی در فضای بین‌الملل مورد توجه است. در مقطع کنونی برخی موضوعات محوری همانند ابلاغ سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، جهانی‌سازی و ضرورت وحدت و انسجام مالی اسلامی کشور ایران را به عنوان ام‌القرای کشورهای اسلامی و نیز به عنوان کشوری که نیت و اهداف بلندنظرانه اقتصادی را در سر می‌پروراند و آن رسیدن به مقام اول اقتصادی در منطقه خاورمیانه است، در میان فرصتها و تهدیدهایی قرار داده است که می‌تواند انقلابی اقتصادی در آینده به وجود آورد. اما برای تحقق این اهداف اقتصادی باید اولاً نسبت به طراحی و بکارگیری نهادهای

پولی و مالی جدید اقدام کرد و ثانیاً ابزارهای مالی جدیدی را نیز طراحی کرده و به کار گرفت. بدیهی است که این اقدامات باید منطبق با دین مبین اسلام بوده تا با شکل‌گیری نهادهای پولی و مالی جدید و ابزارهای نوین مالی اسلامی زمینه لازم برای تحرک اقتصادی کشور فراهم آید. به بیان دیگر نهادهای مالی همانند موتور محرکه اقتصاد یک کشور هستند و چنانچه خواهان توسعه و پیشرفت دو چندان در حوزه اقتصاد کشور باشیم، باید موتورهای محرکه متناسب با سرعت، شتاب و حجم عملیات پیش‌رو طراحی و حرکت داده شوند.

تامین مالی اسلامی با رویکرد ابداع ابزارهای نوین برای تامین مالی پروژه‌های صنعتی، نیرو و انرژی و مستغلات و... و با توانایی جایگزین‌پذیری تامین مالی سنتی در کشورهای مسلمان از مهمترین فرصتهای پیش روی نظام مالی کشور برای توسعه اقتصادی می‌باشد که در این راستا نهادها، سازمانها و شرکتهای متنوعی وجود دارند که یا نیازمند تامین مالی هستند (مانند شرکتهای حوزه صنعت و معدن، انرژی، آب و نیرو و...) یا توسعه تامین مالی اسلامی نیازمند تلاش و درگیری آنها می‌باشد (مانند سازمانها و نهادهای دولتی و...).

اصول و ویژگی‌های حاکم بر سیستم مالی اسلامی

الف) مبنای قانونگذاری

نظام مالی اسلامی دستورات و اصول کارکردی خود را از وحی و دستورات بیان شده توسط مصومین اخذ کرده است. منابع اصلی استخراج دستورات منطبق با شریعت در حوزه‌های مختلف - و

اصل راهبردی مطرح نیست و صرفاً در مواردی به دلیل وجود قوانین و مقررات و ضوابط حاکم، لازم‌الرعايه می‌باشد. اما در نظام مالی اسلامی، به عنوان یک اصل اساسی هر مجموعه‌ای در قبال جامعه مسئول است مساویت منافع کل جامعه را در برنامه‌ریزی‌های خود بگنجانند.

از مواردی که توجه به آن ضروری می‌باشد، حل مشکل فقر در جامعه است. بر این اساس، موسسات می‌بایست رفع فقر در جامعه را در دستور کار خود قرار دهند و اینطور نباشد که نسبت به آن بی‌تفاوت باشند. از دیگر مثالهای این اصل، گسترش و ارتقاء سطح مدیران جامعه است. مدیران نهادها در نظام مالی اسلامی، می‌بایست از طریق برنامه‌ریزی‌های مشخص، گسترش علم در جامعه و ارتقاء سطح علمی کارکنان در درجه اول و کل جامعه به تبع آنرا در دستور کار خود قرار دهند.

آشنایی با برخی از موسسات بین‌المللی قانونگذاری نظام مالی اسلامی

نظام مالی اسلامی در طی دو دهه‌ی اخیر شاهد تحولات و نوآوری‌های بسیار بوده است. در این میان صکوک از جمله مهم‌ترین ابزارهایی است که در مدت چند سال توانست قابلیت‌های خود را به اثبات رسانده و هر چه بیشتر در مسیر تکامل حرکت کند. مالزی و بحرین به مدد بهره‌گیری از ساختارهای قانونمند و زیرساخت‌های توانمند بازار سرمایه توانستند از این ابزار بسیار منتفع شوند. وجود هیأت‌های شریعت جهت تنظیم قوانین راهبردی اوراق صکوک، بهره‌مندی از موسسات بین‌المللی جهت تسهیل همکاری‌های چندجانبه و ایجاد امکان سرمایه‌گذاری‌های بین‌المللی، وجود بازارهای سرمایه‌ی قوی جهت معاملات این اوراق بهادار اسلامی، بهره‌مندی از ساختارهای قانونگذاری منسجم جهت تسریع روند نظارت و قانونگذاری بر این اوراق از جمله سازوکارهایی هستند که توسعه بازار اوراق بهادار اسلامی در این کشورها را سرعت بخشیده و باعث شده است تا موسسات مالی اسلامی بتوانند از مزایای انتشار و معاملات اوراق بهادار اسلامی منتفع شوند. در زیر برخی از موسسات قانونگذار که بستر مناسبی را جهت رشد و توسعه نظام مالی اسلامی فراهم آورده‌اند، ارائه شده است.

۱. هیأت خدمات مالی اسلامی (IFSB)

بانکهای مرکزی مالزی، عربستان سعودی، اندونزی، کویت، پاکستان و سودان، در سال ۲۰۰۲ هیأت خدمات مالی اسلامی را تأسیس نمودند. دفتر اصلی این هیأت در مالزی قرار دارد.

محسوب شده و کارآفرین و سرمایه‌گذار در صورتی می‌توانند در سود سهیم باشند که در زیان هم شریک باشند.

ت) پول به عنوان سرمایه بالقوه

پول به خودی خود هیچ ارزشی ندارد و صرفاً به عنوان وسیله مبادله مورد استفاده قرار می‌گیرد، در حالی که در سیستم مالی ربوی پرداخت بهره ثابت به وسیله بانک یا موسسه مالی، ایجاد نوعی زاینده‌گی برای پول است. در اقتصاد اسلامی پول زمانی به سرمایه واقعی تبدیل می‌شود که سرمایه‌گذاری شده و وارد جریان اقتصادی شود.

ث) ممنوعیت فعالیت‌های نامشروع

بعضی از فعالیت‌ها از نظر اسلام جزو مکاسب محرمه هستند و بعضی دیگر حلال شمرده شده و مورد تأیید دین مبین اسلام قرار گرفته‌اند. شرکت‌ها باید در فعالیت‌هایی وارد شوند که از نظر اسلام مجاز شمرده شده است و افزون بر آن خود شرکت نیز نباید عملی انجام دهد که با مبانی دین مبین اسلام تناقض داشته باشد؛ یعنی شرکت نباید در فعالیت‌های غیراسلامی سرمایه‌گذاری کند و نباید از طریق غیراسلامی تأمین مالی کند.

ج) رهایی از غرر (نااطمینانی مفرط)

همه انواع قراردادها و معاملات بایستی از نااطمینانی مفرط بدور باشند؛ به عبارت دیگر قراردادهایی با این ویژگی‌ها مجاز نیستند. دانشجویان اسلامی (طلبه‌ها) شرایط و ویژگی‌های مشخصی که مربوط به نااطمینانی مفرط است را که باعث رد یک قرارداد میشود شناسایی کرده‌اند.

چ) رهایی از قمار و درآمدهای بادآورده

قراردادهای با نااطمینانی مفرط (غرر) به نوعی قمار محسوب می‌شوند و بدترین نمونه آن یعنی سفته‌بازی نیز نوعی قمار است. قرآن مجید و سیره پیامبر درآمدهای ناشی از بازیهای شانسی (قمار) که درآمدهای بادآورده دارند را غیرمجاز شمرده‌اند.

ح) اصل رعایت مصالح اجتماعی

از دیگر اصولی که مبنای فعالیت موسسات در نظام مالی اسلامی است، اصل رعایت مصالح اجتماعی و توجه به آن در برنامه‌ریزی‌های راهبردی موسسات و نهادهای اسلامی است. بر پایه اصل فوق، این موسسات می‌بایست در برنامه‌ریزی‌های خود منافع اجتماع و مصالح آنرا در نظر داشته باشند. این در حالیست که این مطلب در مورد سایر موسسات به عنوان یک

مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک

و وظیفه آن برآورد رتبه بانکهای اسلامی و انواع صکوک منتشر شده است و منطبق با بهترین الگوی رتبه‌بندی بین‌المللی، به رتبه‌بندی موسسات و ابزارهای مالی اسلامی می‌پردازد. -JCR VIS فناوری لازم و حمایت‌های کافی را جهت اقدامات آژانس رتبه‌بندی اسلامی بین‌المللی در اختیار می‌گذارد.

۵. سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی (AAOIFI)

سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی، یک مجموعه غیرانتفاعی بین‌المللی اسلامی است که به تهیه استانداردهای حسابداری، حسابرسی، حاکمیت، اخلاق و شریعت برای موسسات مالی اسلامی و صنعت تأمین مالی اسلامی می‌پردازد. این سازمان در راستای تفاهم‌نامه همکاری که توسط موسسات مالی اسلامی در تاریخ اول صفر سال ۱۴۱۰ هجری قمری مطابق با ۲۶ فوریه سال ۱۹۹۰ به امضاء رسید، تأسیس شده است. دفتر اصلی این سازمان کشور بحرین می‌باشد. سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی از سوی ۱۵۵ موسسه مالی و پولی (شامل بانکهای مرکزی، موسسات مالی اسلامی و دیگر مشارکت کنندگان بین‌المللی مالی اسلامی) حمایت می‌شود.

مجموعه استانداردهای این سازمان در پادشاهی بحرین، مرکز مالی بین‌المللی دبی، قطر، سودان و سوریه به اجرا درآمده‌اند. در کشورهایی نظیر استرالیا، اندونزی، مالزی، پاکستان، عربستان سعودی و آفریقای جنوبی هم، مجموعه استانداردهایی بر اساس استانداردهای سازمان حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی تنظیم شده‌اند.

بانک توسعه اسلامی هم در زمینه تأسیس و راه اندازی این مرکز تلاشهای فراوانی را انجام داد. هیأت مالی اسلامی به دنبال آن است که مجموعه قوانین متحدالشکلی را برای بازارهای سرمایه اسلامی و موسسات مالی اسلامی تنظیم نماید.

۲. بازار مالی اسلامی بین‌المللی (IIFM)

دفتر اصلی این مرکز در بحرین قرار دارد. بازار مالی اسلامی بین‌المللی هم‌راستا با انجمن بین‌المللی بازارهای بخش خصوصی فعالیت می‌کند. از جمله مهمترین مسئولیتهای این بازار، توسعه بازار صکوک است. این مرکز مجموعه قوانین و استانداردهای حسابداری موسسه حسابداری و حسابرسی موسسات مالی اسلامی (AAOIFI) و بخصوص استاندارد این موسسه در باب صکوک سرمایه‌گذاری را مبنای کار خود قرار داده است. این مرکز علاوه بر این، در پی ایجاد همگرایی بیشتر میان مدل‌های کارکردی بازارهای مالی اسلامی، بسترهای حقوقی لازم جهت این کار، ساز و کار تسویه و نظارت می‌باشد که این قبیل زیرساختها پیش شرط میل به یک بازار سرمایه اسلامی موفق است.

۳. مرکز مدیریت نقدینگی (LMC)

این مرکز جهت توانمندسازی موسسات مالی اسلامی به منظور مدیریت نقدینگی تأسیس شده است. عملکرد این مرکز منطبق با اصول شریعت می‌باشد. این مرکز در راستای تسهیل سرمایه‌گذاری منابع مازاد بانک و موسسات مالی اسلامی در ابزارهای مالی اسلامی فعالیت می‌کند. علاوه بر این، مرکز مدیریت نقدینگی اقدام به جذب دارائیهای دولتها، شرکتهای و موسسات مالی در کشورهای مختلف می‌نماید. منابع و دارائیهای بدست آمده به اوراق بهادار تبدیل می‌شوند و انواع ابزارهای کارآمد جهت مبادله در بازار مالی اسلامی بر مبنای آنها منتشر می‌شوند. ارائه انواع خدمات مشورتی در حوزه‌های مالی اسلامی هم از دیگر کارهای این مرکز می‌باشد.

* برگرفته از مقالات پایگاه داده تأمین مالی اسلامی

www.islamic-finance.ir

۴. آژانس رتبه‌بندی اسلامی بین‌المللی (IIRA):

سهامدار اصلی این آژانس بانک توسعه اسلامی می‌باشد. مجموعه بانک توسعه اسلامی بالغ بر ۴۲٪ سهام این آژانس را در اختیار دارد. بانک اسلامی ابوظبی، بانک اسلامی بحرین و بانک اسلامی مالزی نیز جزء سهامداران عمده آژانس می‌باشند. این آژانس از سوی بانک توسعه اسلامی پشتیبانی مالی می‌شود